

Рецензія
на дисертаційну роботу Абакумової Ірини Вікторівни
«Формування професійно-трудової компетентності учнів 5-10 класів з
порушеннями інтелектуального розвитку»
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Актуальність теми дисертаційної роботи. Реформування сучасного освітнього простору спрямовано на забезпечення сприятливих умов навчання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами відповідно до концепції Нової української школи.

Безперечно, в умовах сучасних змін в системі спеціальної освіти першочергового значення набуває проблема забезпечення професійно-трудової підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, організації безперервного практико орієнтованого навчання, починаючи з 5 класу.

У процесі реалізації професійно-трудової підготовки учнів 5-10 класів постає питання щодо формування в них базових професійних знань, умінь та навичок, норм соціальної поведінки та інших соціальних компетенцій, що в подальшому забезпечуватиме успішну соціалізацію та соціально-трудову адаптацію (В. Бондар, В. Засенко, Г. Мерсіянова, С. Миронова, Л. Прохоренко, В. Синьов, М. Супрун, І. Татяничикова, О. Хохліна, О. Чеботарьова, Н. Ярмола, В. Reichow, W. Sherborne та ін.).

Тому, цілком очевидно, що напрям наукового пошуку, представленого в дисертаційному дослідженні Абакумової Ірини Вікторівни на тему «Формування професійно-трудової компетентності учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку» на якісно новому рівні з урахуванням актуального стану професійно-трудової підготовленості учнів, вікових показників, структури порушення є актуальним і своєчасним для педагогічної науки і практики.

Наукова новизна дослідження полягатиме в тому, що авторкою вперше: розроблено науково-методичні засади формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку як основи для

успішної професійно-трудової діяльності відповідно до Концепції Нової української школи; розроблено та апробовано педагогічну технологію формування професійно-трудової компетентності учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку у спеціальних закладах загальної середньої освіти; теоретично обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку та виділено її змістові компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практико-діяльнісний; визначено організаційно-педагогічні умови формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у спеціальних закладах загальної середньої освіти в контексті реформ НУШ; формування професійно-трудової компетентності учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку представлено як послідовний процес особистісного зростання – набуття професійно-трудових умінь та навичок, соціальних якостей, розвиток позитивних індивідуальних можливостей в результаті проходження усіх етапів професійно-трудової підготовки у СЗЗСО, що дає змогу підтримувати зв'язок у безперервному процесі корекційно-розвивального впливу, створюючи динаміку професійного розвитку особистості; розроблено авторську модельну навчальну програму, яка містить інваріативні модулі для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку; поглиблено та уточнено: наукові підходи щодо формування професійно-трудової компетентності учнів у спеціальних закладах загальної середньої освіти; наукові дані про особливості організації професійно-трудового навчання у спеціальному закладі загальної середньої освіти відповідно до реформ Нової української школи; діагностичний інструментарій для використання в якості критеріїв оцінки стану сформованості професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку; подальшого розвитку набули: компетентнісний підхід та принципи спеціальної педагогіки до розв'язання проблеми забезпечення ефективної професійно-трудової підготовки учнів у спеціальних закладах загальної середньої освіти;

сучасні технології та методи формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, **що:** розроблено та апробовано педагогічну технологію формування професійно-трудової компетентності учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку; розроблено діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості професійно-трудової компетентності учнів з ППР; розроблено та впроваджено в освітній процес авторську модельну навчальну програму «Технології трудового навчання: інваріантні модулі» для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, яка може використовуватися для роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку в спеціальних навчальних закладах та закладах з інклюзивним навчанням; розроблено методичні рекомендації для педагогів щодо формування професійно-трудової компетентності старшокласників з порушеннями інтелектуального розвитку, які можуть бути використані для роботи з учнями з ППР у спеціальних навчальних закладах та спеціальних класах ЗЗСО, а також можуть бути покладені в основу створення індивідуально орієнтованих програм розвитку учнів зі складними порушеннями розвитку.

Отримані результати дослідження можуть бути використані фахівцями в системі загальної та спеціальної освіти для вдосконалення навчальних програм та інтегрованих курсів з освітньої галузі «Технології», створення освітнього середовища, орієнтованого на інклюзію та реальні потреби професійної підготовки учнів з ООП, під час складання програм для здобувачів вищої освіти, підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації. Вірогідність результатів дослідження забезпечується: методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних його положень; застосуванням системи методів, адекватних меті, предметові та завданням дослідження.

Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й

апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних заходах міжнародного та всеукраїнського рівнів, шляхом обговорення результатів дисертаційного дослідження на засіданнях відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Характеристика основних положень роботи. Оцінюючи зміст й завершеність дисертації Абакумової Ірини Вікторівни на тему «Формування професійно-трудової компетентності учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку», відмітимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу, складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків

Слід відзначити вміння дисертантки узагальнювати й систематизувати теоретичний матеріал. Авторкою обґрунтовано та розроблено організаційно-методичні засади формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. Розроблено педагогічну технологію формування професійно-трудової компетентності учнів 5–10 класів учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, що вибудовувалась у результаті узгодженого поєднання освітніх цілей навчання, змісту, методів, засобів і форм організації, технологій, і передбачала такі складові: цільовий, методологічний, організаційно-педагогічний, технологічно-процесуальний, результативний блоки.

Обґрунтовано, що компетентність треба розглядати як здатність особи використовувати на практиці систему знань і умінь, розв'язувати нагальні проблеми та вміло використовувати ресурси, досягати якісних результатів у своїй професійній діяльності.

Визначено сутність поняття «професійно-трудова компетентність», що охоплює систему знань, умінь та навичок, необхідних для професійно-трудової

діяльності, мотивацію, професійний підхід, позитивне ставлення до своєї праці та здатність ефективно реалізовувати професійно-трудова діяльність на практиці.

Для розв'язання ключових завдань констатувального етапу емпіричного дослідження автором визначено критерії сформованості професійно-трудова компетентності у школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. Визначено компоненти професійно-трудова компетентності учнів, зокрема: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний, сформованість яких забезпечує успішність професійно-трудова навчання, активність учнів у професійно-трудова діяльності, мотиваційну підготовленість до праці, опанування важливих знань з основ професій, умінь виконувати спеціальні завдання у процесі виготовлення об'єктів праці, використання творчого потенціалу в процесі професійно-трудова навчання.

Заслуговує на увагу представлена автором педагогічна технологія формування професійно-трудова компетентності учнів 5–10 класів учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, що вибудовувалась у результаті узгодженого поєднання освітніх цілей навчання, змісту, методів, засобів і форм організації, технологій, і передбачала такі складові: цільовий, методологічний, організаційно-педагогічний, технологічно-процесуальний, результативний блоки.

У межах реалізації технології було розроблено авторську модельну навчальну програму «Технології трудова навчання: інваріативні модулі», адаптовану для учнів 5–10 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти. Програма базується на інваріативних модулях, що дає змогу адаптувати навчальний матеріал відповідно до індивідуальних потреб та можливостей учнів.

Окреслено та реалізовано педагогічні умови, від яких залежить ефективність реалізації професійно-трудова підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Для обробки даних було доцільно використано методи вимірювання, формалізації та інтерпретації даних; кількісний та якісний аналіз даних,

отриманих під час формувального етапу дослідження в експериментальній та контрольній групах.

Важливою для практики спеціальної освіти є розроблена та апробована на практиці авторська модельна навчальна програма «Технології трудового навчання: інваріантні модулі» для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, яка може використовуватися для роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку в спеціальних навчальних закладах та закладах з інклюзивним навчанням.

Таким чином, результати впровадженої експериментальної програми, отримані у формувальному експерименті, засвідчили наявність якісних змін усіх компонентів професійно-трудової компетентності учнів означеної категорії. Отже, отримані автором результати дають змогу констатувати ефективність розробленої програми, впровадження якої сприяло досягненню позитивних результатів.

Наукові положення, пропозиції, висновки і рекомендації, що подано у дисертації, є обґрунтованими та достовірними. Використано системний підхід для аналізу сучасного стану і з'ясування сутності основних складових професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Усі наукові результати є коректними, обґрунтованими та доведеними до програмних продуктів для практичного застосування.

Отже, дисертація **Абакумової Ірини Вікторівни** засвідчує здійснену ґрунтовну пошукову й аналітичну роботу, опрацювання та узагальнення значного масиву інформації. Дисертаційне дослідження характеризується достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Оцінювання змісту дослідницької роботи уможливило стверджувати, що поставлена в ній мета у процесі вирішення головних завдань досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Слід зазначити, що під час роботи з дисертацією порушень вимог не виявлено, текст роботи

оригінальний. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 15 наукових працях: 4 статтях, які відображають основні результати, опубліковані у наукових фахових виданнях, що включені до наукометричних баз, 2 з яких у співавторстві, 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні країн ЄС, публікаціях апробаційного характеру – 8 тезах, 2 модельних навчальних програмах, які отримали гриф МОН.

Зауваження та рекомендації щодо оформлення та змісту дисертації.

Незважаючи на високу якість виконаної дисертаційної роботи, вартими уваги є окремі зауваження, що виникли в процесі рецензування роботи та вимагають уточнень та пояснення.

1. На нашу думку, потребує уточнення висновки щодо важливості отриманих результатів проведеного дослідження на імплементацію технологічної освіти учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, відображеної у Типовій освітній програмі для навчання учнів 5-9 класів з особливими освітніми потребами.
2. Дисертаційну роботу значно підсилило б здійснення порівняльного аналізу на формувальному етапі дослідження не тільки з учнями з порушеннями інтелектуального розвитку, а й з учнями з комплексними порушеннями, як це було представлено під час методики констатувального етапу дослідження.
3. У формувальному етапі дослідження необхідно було більше зробити акцент на забезпеченні мікросоціальної ситуації розвитку учнів означеної категорії – включення батьків у процес професійно-трудового орієнтування учнів, відобразивши ці позиції детальніше у методичних рекомендаціях, що сприятиме ефективності формувальної методики.

Проте, зазначені зауваження та рекомендації ні в якому разі не применшують наукову цінність отриманих результатів дослідження, а лише вказує на його оригінальність, широту та можливі перспективи.

Усе вище зазначене дає підстави для **висновку**, що дисертаційна робота Абакумової Ірини Вікторівни «Формування професійно-трудової компетентності учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку» є завершеною, самостійною науковою працею, яка має новизну та практичне значення, що є вагомим внеском у спеціальну освіту. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам до оформлення дисертацій затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), та постанові КМ України від 12.01.2022 р. №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанови КМ України № 341 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.), а її автор – Абакумова Ірина Вікторівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії PhD з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

Рецензент:

кандидат психологічних наук,
старший дослідник,
завідувач відділу психолого-педагогічного
супроводу дітей з особливими потребами
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Ольга БАБЯК

